

Processrätt (Dan Helenius), 11.3.2024

Maxpoäng i förhöret: 30 p.

Maxpoäng (uppgift 1): 10 p.

Maxpoäng (uppgift 2): 10 p.

Maxpoäng (uppgift 3): 10 p.

Vid tentamen är det tillåtet att använda sanakirja.fi-tjänsten.

Dessutom är det tillåtet att använda EUR-lex <https://eur-lex.europa.eu/> och Finlex Lagstiftning-sektion: <https://www.finlex.fi/sv/laki/> och <https://www.finlex.fi/fi/laki/> i tentamen.

Uppgift 1 (svarsutrymme 780 ord)

1) Gaius Marius har köpt en gräsklippare av Lucius Cornelius Sulla Felix. Problemet är dock att gräsklipparen inte startar och därmed inte går att använda. I sin stämningsansökan yrkade Marius hävning av köpet. Marius grundade sin talan på att gräsklipparens motor inte alls fungerar. I stämningsansökan utnämnde Marius sin fru Julia som vittne. Som bevisstema meddelades motorns funktionsduglighet.

Sulla bestred Marius yrkande på hävning och konstaterade att gräsklipparen är i ypperligt skick och att det finns inget fel i gräsklipparens motor. Marius upprepade sitt yrkande, grunden till yrkandet och bevisningen under det muntliga förberedelsesammanträdet. Målet överfördes till huvudförhandling.

Fredagen innan huvudförhandlingen sitter Marius i sin "man cave" och dricker whisky. Han är inte helt säker på att hans taktik varit bra hittills. Av denna orsak ringer han nu dig för att ställa en fråga: Kan Marius under huvudförhandlingen framställa ett alternativt yrkande på prisnedsättning?

2) Tiberius Gracchus har köpt ett sjukt snyggt marmorbord av Publius Cornelius Scipio Nasica Serapio. Efter köpet märker Gracchus att bordets bottenskiva har en stor spricka. Till följd av detta anhängiggör Gracchus en talan mot Nasica där Gracchus yrkar på hävning och grundar yrkandet på sprickan i bordets bottenskiva. Domstolen förkastar dock Gracchus talan. Gracchus sökte inte ändring i tingsrättens avgörande och domen vann laga kraft.

Gracchus kan inte förstå att han förlorade. Han har varje natt mardrömmar om hur Nasica skrattade åt honom efter huvudförhandlingen. Gracchus kommer nu till dig och frågar om det är möjligt att yrka på prisnedsättning i ett nytt käromål?

3) Otto von Bismarck väcker en talan mot Helmut von Moltke. Bismarck yrkar på skadestånd och grundar sin talan på att Moltkes dränering har lett till att hans fiskar har dött. Domstolen förkastar dock Bismarcks talan. Tingsrättens dom vinner laga kraft.

Sex månader senare väcker Bismarck en ny talan mot Moltke. Bismarck yrkar igen på skadestånd för hans döda fiskar. Den här gången grundar Bismarck sin talan på ett giftutsläpp som Moltke har utfört och påstår att utsläppet är orsaken till fiskdöden. Enligt Bismarck skedde giftutsläppet en månad innan fiskarna dog, medan dräneringen hade skett ett år innan dess. Kan tingsrätten pröva Bismarcks nya käromål?

Uppgift 2 (svarsutrymme 780 ord)

Du fungerar som rättsbiträde för Anton, som har åtalats för ärekränkning vid Helsingfors tingsrätt. Huvudförhandlingen hölls i början av februari, och tingsrätten har idag meddelat sin dom i målet. Domen väcker emellertid en del frågor hos dig.

1) Enligt åtalets gärningsbeskrivning hade Anton berättat åt hans och målsäganden Bertels gemensamma vänner att Bertel hade fuskat i processrättens tentamen vid Helsingfors universitets juridiska fakultet. Det handlade här om framförande av en osann uppgift som var ägnad att utsätta Bertel för missaktning. Tingsrätten har emellertid dömt Anton till 60 dagsböter för grov ärekränkning. Här måste väl tingsrätten ha begått ett misstag då den dömt Anton för ett annat brott än för vilket åklagaren yrkat på straff?

2) Tingsrättens domsmotiveringar är tämligen kortfattade. Enligt dem hade Anton gjort sig skyldig till ärekränkning i enlighet med åklagarens gärningsbeskrivning, dock på så sätt, att ärekränkningen ska anses vara grov. Kan tingsrätten verkligen motivera sin dom på detta sätt? Det framgår ju inte ens på vilka grunder den ansett gärningen vara grov.

3) Målsäganden Bertel hade i målet framfört ett eget straffyrkande och krävt att Anton skulle dömas för grov ärekränkning. Ett sådant yrkande borde väl ha avvisats av tingsrätten? Det handlar ju om ett brott under allmänt åtal och åklagaren har primär åtalsrätt.

4) Åklagaren hade i målet åberopat Cecilia som vittne. Cecilia hade kallats till huvudförhandlingen för att höras, men hon hade dock uteblivit från huvudförhandlingen av okänd orsak. Tingsrätten hade därför godkänt att åklagaren åberopade Cecilias utsaga under förundersökningen som bevis. Var det verkligen tillåtet att använda Cecilias utsaga i förundersökningsprotokollet som bevis?

5) Bertel hade slutligen också krävt att Anton ska ersätta hans rättegångskostnader, inklusive Bertels biträdes arvode. Tingsrätten hade godkänt Bertels yrkande. Det här kan väl inte vara riktigt? Om Bertel vill ta del i rättegången så borde han väl få stå för sina egna kostnader.

Ge dina processrättsligt motiverade synpunkter på ovanstående omständigheter och frågor.

Uppgift 3 (svarsutrymme 450 ord)

Definiera begreppet eller svara på frågan.

a) Förklara skillnaden mellan underlåtenhet att utföra förundersökning och nedläggning av förundersökning, begränsning av förundersökning och avbrytande av förundersökning.

b) Berätta kort hurdan sanningsplikt åtalade, målsägande och vittnen har då de hörs i domstolen i ett brottmål.

c) Vad betyder yrkandebörda?

Svarsriktlinjer för uppgift 1

1) Enligt 14:2.1 i rättegångsbalken (härefter RB) får talan i tvistemål inte ändras under rättegången. Dock enligt 14:2.1, 3 punkten i RB har käranden rätt att yrka ränta eller framställa något annat byrkande eller ett nytt yrkande som i väsentlig mån bygger på samma grund som ett tidigare. I fallet bygger prisnedsättningsyrkandet på samma grund som hävningsyrkandet. Därmed är det tillåtet att framställa prisnedsättningsyrkandet enligt 14:2.1, 3 punkten. I 14:2.2 i RB stadgas det att, framställs ett yrkande som nämns i 1 mom. 2 eller 3 punkten först vid huvudförhandlingen, ska yrkandet avvisas om prövningen av det skulle fördröja handläggningen av målet. Eftersom prisnedsättningsyrkandet bygger på samma grund som hävningsyrkandet, samt att prövningen ifall prisnedsättningsyrkandet kan bifallas till stor del

påminner om prövningen ifall hävningsyrkandet kan bifallas, är det inte sannolikt att domstolen avisar prisnedsättningsyrkandet. 4 poäng

2) Rättskraftens objektiva utsträckning täcker alternativa yrkanden. De alternativa yrkandena kännetecknas av att båda yrkandena inte kan bifallas i samma mål. Exempel på alternativa yrkanden är hävning och prisavdrag. Således kan Gracchus inte framställa prisnedsättningsyrkandet i ett nytt käromål. Rättskraften hindrar det. 3 poäng

3) Domens rättskraft omfattar alla rättsfaktum som hänför sig till samma händelseförlopp. Rättsfaktum från ett fristående händelseförlopp omfattas inte av rättskraften. Man kan anta att med det fristående händelseförloppet menas ett händelseförlopp som skiljer sig till tid och rum från det händelseförlopp som åberopats vid process nr 1. Giftutsläppet utgör ett rättsfaktum från ett fristående händelseförlopp i jämförelse med händelseförloppet vid process nr 1. Därmed kan tingsrätten pröva Bismarcks nya käromål. 3 poäng

Notera att modellsvaret inte är uttömmande. Poäng har även fåtts för att nämna något som inte finns i svaret ovan. Exempelvis har poäng fåtts för att redogöra för extraordinärt ändringssökande vid deluppgifterna 2 och 3. Man har dock inte kunnat få fulla poäng för dessa deluppgifter genom att endast redogöra för extraordinärt ändringssökande eftersom uppgiften handlade om domens rättskraft.

Svarsriktlinjer för uppgift 2

1) Det handlar här om domstolens åtalsbundenhet och åklagarens åberopsbörda. Enligt BRL 11:3 får domstolen döma endast för den gärning som straffyrkandet gäller. Domstolen är dock inte bunden av brottsrubriceringen eller lagrummen i åtalet. Avgörande för åtalsbundenheten är åtalets gärningsbeskrivning: domstolen får inte lägga sådana rättsfakta till grund för sin dom som inte framgår ur gärningsbeskrivningen (Helenius – Linna 2024 s. 442). I fallet har åklagaren yrkat på straff för ärekränkning av normalgraden, men domstolen har dömt A för grov ärekränkning, som förutsätter åberopande av ytterligare rättsfaktum (stort lidande eller särskilt stor skada + helhetsbedömning). Om dessa rättsfakta inte framgått ur åtalets gärningsbeskrivning har domstolen brutit mot åtalsbundenheten. Domstolen bör under alla omständigheter upplysa parterna om den ämnar avvika från åklagarens brottsrubricering i sin dom. (I förhöret hade de flesta hittat BRL 11:3 och insett att det handlade om domstolens åtalsbundenhet. De flesta hade dock fäst sig alltför starkt vid att domstolen inte är bunden av brottsrubriceringen eller lagrummen i åtalet och inte angett att det är åtalets gärningsbeskrivning och däri åberopade rättsfaktum som binder domstolen.)

2) Enligt BRL 11:4.2 ska en dom motiveras. I domskälen ska anges de omständigheter och den rättstillämpning som avgörandet grundar sig på. I domen verkar motiveringarna vara såpass bristfälliga att det inte går att utläsa på vilka grunder domstolen ansett A vara skyldig till grov ärekränkning. Domen är således bristfälligt motiverad.

3) Enligt BRL 1:14.3 har målsäganden rätt att förena sig med ett åtal som väckts av åklagaren eller av en annan målsägande samt att åberopa nya omständigheter till stöd för åtalet. Målsäganden får t.ex. yrka att svaranden ska dömas för en grövre brottsform genom åberopande av nya omständigheter (Helenius – Linna 2024 s. 401). Här spelar det inte någon roll om det handlar om ett brott under allmänt åtal eller ett målsägandebrott. Gränserna för vilka omständigheter målsäganden får åberopa uppställs av den kommande domens negativa rättskraft (BRL 5:17.3). Bertel har således haft rätt att yrka att Anton döms för grov ärekränkning genom att åberopa omständigheter utöver åklagarens åtal. (I svaret var det väsentligt att inse att det för Bertels del inte handlade om ett självständigt åtal vid sidan om åklagarens, utan om Bertels rätt att förena sig med åklagarens åtal (och därigenom själv yrka på straff) och åberopa nya omständigheter).

4) Enligt RB 17:24.2 får en utsaga som antecknats i ett förundersökningsprotokoll eller i någon annan handling eller som upptagits på något annat sätt inte åberopas som bevis i domstolen om inte något annat föreskrivs i lag, utom om den som har avgett utsagan inte kan förhöras vid huvudförhandlingen eller utom denna, eller om personen i fråga inte har kunnat nå trots att man har vidtagit behöriga åtgärder och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare. Inget i fallet tyder på att C inte hade kunnat förhöras vid huvudförhandlingen. Om C inte har kunnat nå krävs att man vidtagit tillräckliga åtgärder för att få C till huvudförhandlingen och att avgörandet inte ytterligare bör fördröjas. Inget i fallet tyder på att man försökt nå C. Hennes förundersökningsutsaga borde alltså inte ha tillåtits som bevis (fallet påminner om avgörandet HD 2018:54). (I svaret var det väsentliga att man resonerade kring domstolens (tillräckliga) åtgärder för att nå Cecilia för att få fulla poäng.)

5) Då målsäganden har förenat sig med åklagarens åtal och svaranden har dömts till straff är denne skyldig att ersätta målsägandens rättegångskostnader. Målsägandens rätt att få ersättning för sina kostnader bestäms då enligt bestämmelserna i RB 21 kap, dvs. enligt civilprocessuella bestämmelser (BRL 9:8.2, se Helenius – Linna 2024 s. 490). Enligt RB 21:1 är den part som förlorar målet skyldig att ersätta alla motpartens skäligena rättegångskostnader som föranletts av nödvändiga åtgärder, om inte något annat bestäms i lag. I RB 21:8 föreskrivs åter vilka rättegångskostnader som är ersättningsbara. Dessa utgörs bl.a. av kostnaderna för förberedande av rättegången och utförande av talan vid domstolen samt ombudets eller biträdets arvode. Även hänvisningsbestämmelsen till RB 21 kap. i BRL 9:9 är relevant. Bertel har således rätt att få ersättning av Anton för sina skäligena rättegångskostnader, inklusive biträdets arvode. (I uppgiften var det väsentligt att man tillämpade bestämmelserna i både BRL och RB.)

Tehtävän 3 vastaussuuntaviivat

a) Selitä, mitä eroa on esitutkinnan toimittamatta jättämisellä ja lopettamisella, esitutkinnan rajoittamisella ja esitutkinnan keskeyttämisellä. Poliisilla on oikeus jättää esitutkinta

toimittamatta tai lopettaa jo aloitettu esitutkinta, jos ETL 3:9.1:n mukaiset kolme edellytystä täyttyvät samaan aikaan (sakkoperuste, vähäisyysperuste, asianomistajalla ei vaatimuksia). Esitutinnan rajoittamisella viitataan syyttäjän ETL 3:10:n mukaisiin toimiin eli jättää esitutkinta toimittamatta tai lopettaa se (syytteen nostamatta jättämiseen liittyvät perusteet ja prosessiekonominen peruste). Syyttäjän päätöksen tulee perustua tutkinnanjohtajan esitykseen. Esitutkinta saadaan keskeyttää (ETL 3:13) tutkinnanjohtajan päätöksellä lainkohdan mukaisilla edellytyksillä. Esitutkintaa on jatkettava, kun edellytyksiä keskeyttämiselle ei enää ole. (s. 339–341)

b) Kerro lyhyesti, millainen totuusvelvollisuus rikosasian vastaajilla, asianomistajilla ja todistajilla on, kun heitä kuulustellaan tuomioistuimessa. Rikosasian vastaajalla ei ole totuusvelvollisuutta. Itsekriminointisuojaan kuuluu, ettei rikosasian vastaajalle voida asettaa totuusvelvollisuutta (OK 17:18). Rikosasian asianomistajalla on velvollisuus pysyä totuudessa tehdessään selkoa asiasta ja vastatessaan kysymyksiin. Asianomistajalla on siis negatiivinen totuusvelvollisuus. Velvollisuutta kertomuksen antamiseen ei ole, mutta jos se annetaan, on pysyttävä totuudessa. (OK 17:26, ROL 6:5.3). Todistajalla on velvollisuus pysyä totuudessa. Tästä ei ole nimenomaista säännöstä, mutta asia käy ilmi todistajan vakuutusta koskevasta OK 17:44:stä. (s. 549–552)

c) Mitä tarkoittaa vaatimistaakka? Vaatimistaakka omalta osaltaan rajaa sitä, mitä tuomioistuin saa tutkia ja tuomita. Tuomioistuin ei saa tuomita muuta kuin asianosainen on vaatinut (OK 24:3.1). Kyse on vaatimukseen liittyvästä kannesidonnaisuudesta, joka koskee se dispositiivista että indispositiivista asiaa kun taas vetoamistaakka on voimassa vain dispositiivisessa asiassa (OK 24:3.2).